

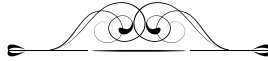

www.dereta.rs

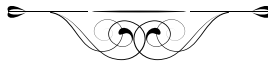
Библиотека
ИСТОРИЈСКА МЕРЕЊА

Уредник
Зоран Богнар

Никола Гиљен

КРШТЕЊЕ КЛИО

ИЛИ

КАКО РАЗБУДИТИ УСНУЛУ ПРИНЦЕЗУ?
Оглед о православној философији историје

Београд
2018.
ДЕРЕТА

*Успомени на мог претка
Софронија Прку Јуришића
(1929–1945)
дечака-наредника,
заробљеног и мучки ликвидираниог
од стране припадника НОВЈ
у току босанске голготе ЈВуО*

*„J'aime l'histoire – et c'est pour cela que je suis heureux
de venir vous parler, aujourd'hui, de ce que j'aime“*

*[„Волим историју и срећан сам
што вам данас причам о ономе што волим“]*

ЛИСЈЕН ФЕВР (1878–1956)

ПРЕДГОВОР АУТОРА

Вечност као права мера историје

Полазна основа за ову књигу биле су белешке настале 2008. и 2009. године, током истраживања и писања текстова за моју прву књигу, историјску монографију *Принцеза Оливера, заборављена српска кнегиња*. Међутим, и касније, кад год сам писао нове текстове и нове књиге на неке нове историјске теме, наметала су се и нова размишљања из области философије историје. Та сам размишљања редовно бележио и касније их коментарисао, допуњавао и претварао у неке шире текстове. У једном тренутку *Криштење Клио* добило је димензије дужег есеја, па се нашло у једној још недовршеној збирци есеја под радним насловом *Три зрна соли*, абли се ни ту није „смирilo“. „Расло“ је и даље, и на крају добило димензије самосталног дела, па некако као да је само и одлучило да започне свој живот књиге и да се коначно појави и пред читаоцима. *Криштење Клио* попримило је судбину речи о којој је писао Андрић у *Проклетој авлији*: „Рећ је пала, а кад рећ дође једном, она се више не зауставља, него иде даље и usput расте и менја се”¹

Неколико питања провлачило се кроз сва та размишљања и повезивало их у једну целовиту идеју. То је, пре свега, питање тумачења времена, питање смисла и историје као процеса и историје као науке, као и питање специфичности историјске науке и односа субјективности и објективности у њој. Такође, стално ми се наметало и размишљање о томе како тумачити поједине историјске догађаје и да ли поједини, кроз историју супротстављени, народи могу имати исти поглед на догађаје из „заједничке“ историје.

Мислим да не постоје теме које не могу имати хришћанску визуру. Од свог настанка, хришћанство је представљало целовит поглед на свет. Оно је првенствено религија, за нас хришћане једина права, истинита религија,

---

1 Ivo Andrić, *Prokleta avlija, Sabrana djela*, IV, Zagreb, 1967, str. 65.

али се захваљујући свом целовитом погледу на свет претворила и у својеврсну цивилизацију, у оквиру које посебно место заузима православни духовно-културолошки круг, који упркос различитим прогонима већ вековима опстаје на темељима изворног хришћанства. Постоје неке тврдње да хришћанство не може представљати цивилизацију у класичном смислу те речи, али ја сам дубоко убеђен да, и поред свих тенденција ка стварању секуларних друштава, како на Западу, тако и у нашој отаџбини, дакле, секуларизације која опасно тежи да склизне у антитеистичка друштва заснована искључиво на финансијским интересима и борби за опстанак, хришћанство није могуће уклонити из темеља савременог света.

Међутим, потреба за хришћанским погледом на све животне теме не потиче само из осећања припадности хришћанској цивилизацији. Та потреба је и једна интимна потреба сваког хришћанина, и мислим да је нарочито изражена код нас православних. Не можемо у животу бити само хришћани, али зато можемо и морамо бити у свему хришћани. Само се тако личност сваког хришћанина остварује у целокупној својој пуноћи, онако како то налаже Божанска промисао. Човеково изражавање погледа на свет могло би се формулисати као философија, па тако и хришћански поглед на свет представља хришћанску философију, која и није ништа друго до хришћанска теологија. Тако се формирала и хришћанска, односно православна философија историје, као специфичан и, убеђен сам, најисправнији начин тумачења историјске науке. Зато је ова књига и покушај да се оповргне теза о наводној међусобној супротстављености вере и науке, супротстављености која сеже до међусобне искључивости. И не само то. Она је и покушај да се докаже сасвим супротно: да су вера и наука веома компатибилне, да се међусобно допуњују, да се могу међусобно помагати и да њихова присилна међусобна искључивост само штети и једној и другој.

Ја се ни до сада никада нисам могао удаљити од православног погледа на различите теме о којима сам писао, без обзира на то да ли се радило о личностима и догађајима из српске историје или о личностима светске историје, чак и онима из претхришћанског периода. Од таквог, хришћанског, православног погледа нисам се могао удаљити ни када сам писао о неким општим, светским историјским феноменима, попут хералдике, вексилологије, наоружања и војне опреме... Такав поглед, будући да сам дубоко и бескомпромисно убеђен у његову исправност, не само да се увек одражавао на мој општи животни став, на процес мог образовања и васпитања, већ сам јавно изражавање таквог погледа на живот и свет одувек сматрао као дубоку потребу свога бића.

Питао сам се да ли историја може да се тумачи на неки други начин, осим на хришћански. Горко је искуство комунистичког тумачења историје какво имамо ми Срби или нпр. наша браћа Руси. У последњих деценију-две намеће нам се некакав самозвани неутралан начин тумачења историје, који подразумева некакав компромисни поглед на прошлост и некакав договорни закључак о вредновању историјских догађаја, као историософски правац који тобоже једини води помирењу и миру међу народима. Моје историографско образовање и искуство сваки пут ми је говорило супротно. Не само да та историографска неутралност и компромисност увек бива на штету српске историје већ се тако увек ломи о леђа нашег народа.

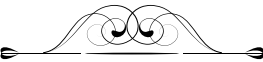
Ова књига не претендује да буде ни целовита православна философија историје, нити преглед историје православне историософије. Она, будући да није теолошког већ историософско-теолошког карактера, нема намеру ни да буде апологетика самог православља, већ искључиво апологетика хришћанског и, пре свега, православног погледа на историју. Њен задатак је да подстакне импостацију православног погледа на историју и импостацију православне историософије и православног историцизма. Уколико се после *Кршћења Клио* о овим темама буде више размишљало, писало и расправљало, утолико ћу њен учинак сматрати успешнијим.

Живимо у зла времена. Времена када је историцистичко мишљење проскрибовано, прошлост непожељна, садашњост травестирана, будућност неизвесна, а вечност девалвирана категорија. Зато је ова књига и „глас вапијућег у пустињи“ (Мт 3.3, Мк 1.3, Лк 3.4. и Јн 1.23), али не само обичан вапај, јаук или лелек, већ крик, позив на одбрану историцистичког мишљења и историјске и националне свести, позив на освешћење и очување идентитета, позив на живот као стрела испаљен у срце позива на смрт.

Мера историје није само њено место у прошлости, садашњости или будућности једног народа, или човечанства у целости. Њена мера заправо је њено место у вечности, иако су појмови вечности и историје на изванредан начин супротстављени. У том смислу, ова књига је и прича о историји као процесу усмереном ка вечности и прича о вечности као еталону историје.

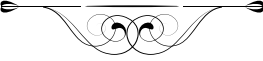

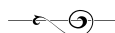

Света тајна крштења је прва Света тајна, јер овим чином „новог рођења“ новокрштени постаје члан цркве, улази у цркву Христову. Свету тајну крштења установио је сам Господ Исус Христос, који је рекао „Идите, дакле, и научите све народе, крстећи их у име Оца, Сина и Светога духа“ (Мт 28,19), а практиковали су је већ апостоли (Дап 2,38 и 10,48). Самог Христа пак крстио је у реци Јордану Свети Јован Крститељ (Мт 3.13–17, Мк, 1.7–11, Лк 3.21–22, Јов 1.26–34). Крштење је *йочетѿак духовної живоїѿа, духовно рађање за вечностї*. Православна вера се не добија наслеђивањем, већ се у њу улази крштењем. Крштење се врши само једном. Као што се физички рађамо само једном, тако се и духовно рађамо само једном. Крштење је услов човековог спасења: „Ко поверује и крсти се спашће се“, рече Господ (Мк 16.16). Онај који није крштен не може бити достојан да прими ни остале Свете тајне.

Рођење Клио

„И анђео ко̄а видех
їде с̄їоји на мору и на земљи,
їодиже своју десну руку їрема небу
и закле се Оним који живи у векове векова,
Који сазда и небо и ш̄їо је на њему,
и земљу и ш̄їо је на њој,
и море и ш̄їо је у њему,
да времена више бӣїи неће.“

(Оїџкровење Јованово, 10.5–6)

Ζωή, βίωσ, vita, живънїй... живот – наука га дефинише као најсложенију и најзначајнију їојаву їприоде, као највишу форму креїања маїерије. Философија каже да је живот „скуп разноврсних појава које код органских бића (а у пренесеном значењу и код предмета неживе природе) трају од њихова постанка до смрти.² Постојање, егзистенција, битисање (бытнѧ, вѣтнѧ, бытнѣ, ѱларξη, ειναι, existentia) представља потврду (доказ) живота. Њоме се потврђује да неш̄їо јес̄їе (οτι εστι), одговара ш̄їа је їо неш̄їо (τι εστι) и како їо неш̄їо їос̄їоји (οτως εστι), открива нам се суш̄їина (ουσια), їприода (φισις) и личност̄ї (с̄ставь, совство, ѱлоστασις), односно иден̄їиш̄їей бића (identitas).

Сва створена бића (σ̄ψητ̄, τ̄ο ѓν, ens), па и човек (человѣк̄, ανθρωπος, homo), живе, тј. постоје, егзистирају у две категорије, односно две димензије: їпрос̄їору и времену. Простор (ψ̄ροстранство, πλατυσμ̄ον, χωρος, spatium) је димензија у којој се нека маїерија, у овом случају биће, односно човек,

2 Светислав Марић, Филозофски речник, Нови Сад, 1932, стр. 55.

физички *ипростире*. Време (*κρῆμα*, *χρόνος*, *tempus*) је *бесконачни или коначни, линеарни континуум, неиповратни след који се ипростире из садашњеи ипре-нуиќа у ипрошлости („уназад“) и у будућности („унаиред“)*. Постојање феномена који у неку руку оспоравају егзистенцијалне димензије створеног, простор и време, никада није у потпуности доказано. Теорија о *синиуларности (синиуларности)* као делу тзв. црних рупа, у којима престаје да постоји било каква димензија (висина, ширина, дужина, тежина или време), заправо никада није научно доказана, као уосталом ни само постојање црних рупа.³ Појава позната као *временска дилаџација* (лат. *dilatatio* = растезање, ширење, проширивање) заправо је само илузија, тј. оптичка варка. Такође, теорије о могућности путовања кроз време (и простор истовремено), у оба смера (у прошлост и будућност, подједнако), постојање тзв. портала за путовање кроз време, о којима делимично говори и теоријска физика, поред бројних примера које неки сматрају и за доказе, остаје и данас на нивоу научне фантастике и у домену теорија завере.

Запањујући је феномен како поједини научници одлучно одбијају креационистичку теорију о стварању света и човека, али олако прихватају теорије о сингуларитету као нечему што је истовремено и све и ништа, и од кога све почиње Великим праском. Прихватају да је свет настао Великим праском, из сингуларитета у коме нема димензија, бесконачно малог простора са бесконачно великим притиском и топлотом, али одбијају да прихвате постојање Бога који је једна природа, једна моћ, једно делање, једна заједничка енергија трију ипостаси, који је нестворен, бескрајан и вечан и који је створио свет *ex nihilo*.⁴ Мени лично, запањујуће је, несхватљиво и апсурдно да образовани људи више верују депресивном Стивену Хокингу, љубитељу стриптиз-клубова и свингерских журки, мрачном човеку тешке нарави, који је нпр. волео да својим инвалидским колицима повређује људе око себе,⁵ и његовој књизи *Крајња историја времена (A Brief History of Time, 1988)*, него Богу и Библији.

3 В. у Fred Adams/Thomas Buchert/Laura Mersini-Houghton, *Cosmic Update: Dark Puzzles. Arrow of Time. Future History (Multiversal Journeys)*, New York/Dordrecht/Heidelberg/London, 2011 и *The Arrows of Time: A Debate in Cosmology (Fundamental Theories of Physics)*, ed. Laura Mersini-Houghton/Rüdiger Vaas, Berlin Heidelberg, 2012.

4 Јован Зизјулас, *Доимайске шеме*, Београд, 2001, стр. 102–226.

5 Податке о Хокинговој „мрачној страни“ и његовом приватном животу в. у првој Хокинговој биографији његове прве супруге Џејн Вајлд Хокинг *Музика која иопера звезде: Живои са Стивеном (Music to Move the Stars: A Life with Stephen, 1999)*, далеко мање романтичној и идеализованој од друге биографије коју је написала осам година касније *Пушовање у вечности: Мој живои са Стивеном*

Прошлости њредсѡавља скуѡ времена ѡрошлих доѡађаја, доѡађаја из ѡретѡходноѡ раздобља, ѡре одређене тѡачке на временској скали, ѡре садашњо-стѡи. Прошлости ѡудскоѡ рода називамо истѡоријом. Она је скуѡ делатњостѡи ѡуди која се одвијала у ѡрошлом времену. Друштвену (хуманистичку) науку која проучава историју, данас у српском језику називамо истим именом – истѡорија.

Словеначки историчар Бого Графенауер (1916–1995) дао је помало схоластичку, али прилично једноставну, веома прецизну и код нас често коришћену дефиницију историјске науке: „Istorija je nauka koja u prostornom i vremenskom okviru istraжује razvoj ljudi u prošlosti i traжи njegove uzroke i zakonitosti.”⁶

Професор Сима Ћирковић (1929–2009) посебно је истицао ограничења у интересовању историјске науке. Историја није заинтересована за промене у природи, осим ако оне нису имале утицај на друштвене и економске процесе и догађаје. Такође, биолошка и физиолошка страна човека остају ван интересовања историје. Њу занима *искључиво човек као друштвено биће – човек као део друштвене заједнице.*⁷

Од свог настанка термин *ιστωρια* означавао је знање стечено распитивањем и слушањем, затим повезивање тог знања и његово излагање. У том смислу, историју помиње и њен *οἰταц* – Херодот, у V веку пре Христа: „Herodot Halikarnašanin pripoveda ovdje, što je doznao, da se ne bi ono, što su ljudi učinili vremenom zaboravilo, i da ne bi velikim i divnim djelima, koja su bilo Heleni ili barbari izveli, slava potamnijela, navlastice pak, što je bio uzrok te su jedni sa drugima zaratili.”⁸ Херодот уводи и принцип општости, свеобухватности историјске науке, као и принцип тражења узрока појавама.

Међутим, термин *истѡорија* све до средњег века односио се на испитивање садашњости. *Оѡисивање ѡрошлости* било је углавном на нивоу *ретѡроспектѡиве, увода или ѡролоѡа*. Херодот је писао о ближој прошлости и себи савременим догађајима, а његов млађи савременик Тукидид о догађајима у којима је и сам учествовао.⁹ Зато професор Милорад Екмечић и

(*Travelling to Infinity: My Life with Stephen*, 2007), и по којој је касније и снимљен популарни биографски играни филм *Теорија свеѡа* (*The Theory of Everything*, 2014), као и у Хокинговој биографији ауторке Кити Фергусон *Сѡивен Хокинѡ: Бескрајни ум* (*Stephen Hawking: An Unfettered Mind*, 2012).

6 Sima Ćirković, *Uvod u istorijske studije*, Beograd, bez godine izdanja, str. 2.

7 S. Ćirković, nav. delo, str.1–2.

8 *Herodotova Povijest*, prev. August Musić, Zagreb, 1887/88, str. 3.

9 Ερόδοτος, *Ιστορια*; Θουκυδίδης, *Ιστοριας του Πελοποννησιακού Πολέμου*; J. V. Bury, *The Ancient Greek Historians (Harvard Lectures)*, New York, 1909.

наглашава изворну повезаност термина историја, осим са *исцртавањем*, *исцртавањем*, тј. знањем *стиченим исцртавањем* и *исцртавањем*, и са појмовима *видети* и *сведочити*.¹⁰ Јелинска историографија прави крупан корак ка научној критици, али јој је још увек, као последица општег поимања *историјској креирања као цикличној процеса*, недостајао хронолошки темељ. Историографија старог Рима учинила је на том пољу више од јелинске, нарочито када су у питању *леџисис* (*анали*), али су тек средњовековне хронике у историографију у потпуности укључиле временску димензију, па термин *хроника* тада постаје главни термин у значењу *бележења догађаја и причања о прошлости и садашњости*. Међутим, латински превод грчког термина *ιστωρια* – *historia*, односно глагол *historiare*, у средњем веку је још увек значео исто што и *narrare* – причати, односно *dicere* – рећи, односно указивао је на то да је у питању била прича без хронолошке конструкције. Хронике, које су потомак античке аналитике, саме су изнедриле још две врсте историографске литературе: *биографије* (*βιογραφία, βιωσις, vitae, жтџк, жиџија*, *αυτογραφία, хаџиографије*) и *догађаје* (*gesta*). Од назива *gesta* развио се касније немачки термин за историју *Geschichte*, односно други национални преводи овог термина: *zgodovina* (словен.), *dejiny* (чеш.), *dzieje* (пољ.), *törtenelem* (мађ.), *dogodovština* или *dogadajnica* (хрв.).

Од XVI века нови кораци према научној историографији имају за последицу и ново схватање појма *историја*:

1. *Историја* у смислу *прошних догађаја* (*historia res gesta*) и
2. *Историја* у смислу *извештаја о прошлим догађајима* (*historia rerum gestarum*).¹¹

„Треба разликовати стварни или материјални појам који означава предмет историјске науке, наше прошло збивање (*res gesta*), од теоријског или формалног појма који обележава свако бављење том прошлошћу (*historia rerum gestarum*)“¹², вели професор Графенауер. На сличан начин ову разлику објашњава и професор Сима Ђирковић: „Termin istorija (*ιστωρια*) i kasniji termini *Geschichte* i *zgodovina*, danas se upotrebljavaju u dvojakom smislu: oni označavaju istovremeno i *sam istorijski proces*, razvoj ljudskog društva, i *nauku*

10 Милорад Екмечић, Предговор, у Милош Јевтић, *Историјари: Радован Самарџић, Сима Ђирковић, Василије Крестић, Чегомир Појов*, Београд, 1992, стр. 12.

11 Mirjana Gross, *Historijska znanost, razvoj, oblik, smjerovi*, Zagreb, 1980,² str. 21–30.

12 Bogo Grafenauer, *Struktura in tehnika zgodovinske vede: Uvod v študij zgodovine*, Ljubljana, 1960, str. 3–4.

koja se bavi izučavanjem tog procesa“. Зато професор Ђирковић и препоручује коришћење термина *историјски развој*, у смислу објективног историјског процеса и термина *историја*, у смислу историјске науке.¹³ Професор Радован Самарџић каже слично: „Историју можемо схватити двојачко, да одговорим школски, као објективан историјски процес који се одиграо кроз векове, од првог историјског памћења до данас, или од првих људских остатака до данас. А друго, историја је оно што је о тој прошлости написано, дакле наша свест о историји, наше знање о прошлости. То је једно од другога неодвојиво“.¹⁴

Код неких народа се и данас користи тај јединствени термин настао транслитерацијом речи историја (енг. *history*, фран. *histoire*, рус. *истѳорія*, срп. *истѳорја*, касније *истѳорија*), или преводом те речи *gesta* (нем. *Geschichte*, слов. *zgodovina*). Код Хрвата се задржала употреба два термина: *povijest*, у смислу историјског процеса, и *historija*, у смислу науке која се бави проучавањем историјског процеса, као и равноправни термини *ѳовјесничар* и *хистѳоричар* за научника који проучава историју. Термин *povijestnica*, који се у Хрвата користио све до почетка XX века, претворио се у реч *povijest*. Све до средине XIX века Срби су још увек користили речи „повѣсть“ и „повѣсница“, паралелно са термином *истѳорија* („Исторја“ или „Исторја“).¹⁵ Историја се сматра „врстом сазнања до којег се долази сагледавањем, увидом, да би се на основу тога могло и другима казивати, приповедати“. Одатле и потиче појам *ѳриѳовесѳ*, тј. *ѳовесѳ*.¹⁶ Крајем XIX века овај се термин још увек користио у облику *ѳовјесницица*,¹⁷ али се почетком XX века изгубио. Поред термина *истѳорија*, *хистѳорија* и *ѳовјесницица*, Срби су у XIX веку користили и један, данас заборављен, а веома леп, архаичан термин *ѳамеѳарницица*. Зачетник тзв. *романѳичарске истѳориѳѳраѳије* Милош С. Милојевић, у својој књизи *Огломци истѳорије Срба и срѳских, јуѳословенских земаља у Турској и Аусѳрији* (1872), која иначе нема апсолутно никакав историѳѳраѳски значај, историју у смислу историјске науке назива првенствено *ѳамеѳарнициѳом*, а истѳоричаре *ѳамеѳарима*, *ѳамеѳаристѳима* или

13 S. Ćirković, nav. delo, str. 1.

14 Милош Јевтић, *Истѳоричари*, стр. 36.

15 Нпр. Милованѳ Видаковичѳ, *Исторја Славено-сербскога народа*, Бѳоградѳ, 1837, реч „повѣсть“, стр. 1.

16 Радомир В. Поповић, *Појмовник Црквене истѳорије*, Београд, 2000, стр. 19.

17 Нпр. Сима Лукин Лазић, *Крајѳка ѳовјесницица Срба од ѳѳстанка срѳѳтва до данас*, Загреб, 1894.

ѿамеѿарисѿима-исѿѿориѿима.¹⁸ Настављач Милојевићевог „дела“ Сима Лукин Лазић, 1894. године користи сва четири термина, паралелно и равноправно: „Историја је грчка ријеч, а српски се то каже повијест или повијесница, илити паметарница – све је то једно исто“,¹⁹ вели Лазић, мада је сам своју историју Срба назвао *ѿовијесницѿом*. Почетком XX века, и термин *ѿамеѿарница* уступа место термину историја, док се термин *хисѿѿорија* појављује све до средине XX века.²⁰ Термин *ѿовесѿѿ* (на ијекавици *ѿовијесѿѿ*) данас користе само још ретки српски историчари.²¹

Знаменити амерички историчар и теоретичар историје Џек Х. Хекстер (1910–1996), под појмом *исѿѿорија* (*history*), подразумевао је искључиво *исѿѿорију* као науку, али не и саму *ѿрошлѿсѿѿ*, историју у смислу *historia res gesta*, коју једноставно назива *The Past*. Посебним терминима *исѿѿориѿѿраѿија*, *реѿѿѿоричка исѿѿорија* или *ѿисање исѿѿорије*, које је сматрао синонимима за *умеће ѿисања исѿѿоријских дела*, Хекстер је означио *умеће писања* или причања о резултатима историјске науке, врсту преношења историјског знања, односно посебну врсту *historia rerum gestarum*: „У овом чланку реч *исѿѿориѿѿраѿија* биће узета да означи *умеће писања историје* и/или допринос таквог писања у свом реторичком смислу. Термин *исѿѿорија* ће се користити за описивање систематске дисциплине проучавања прошлости. Неће се користити да означи прошлѿст као такву. Беспотребне нејасноће које је стварао термин *исѿѿорија*, означавајући и прошлѿст и систематску студију о прошлости, повремено су доводиле до нежељене конфузије.

18 Милош С. Милојевић, *Одломци исѿѿорије Срба и срѿских, јуѿословенских земаља у Турској и Аусѿѿрији*, Београд, 1872, св. I, стр. I–II; Према мишљењу Мирка Ђојбашића, приређивача репринт издања ове Милојевићеве књиге (изд. Етхос, Београд, 2004) термин *ѿамеѿар–исѿѿорик* (у ориг. изд. из 1872, стр. II) означавао је *ѿилозоѿа-исѿѿоричара*, односно *ѿилозоѿа историје* (нав. дело, стр. 409). Под термином *ѿамеѿара* подразумевала се *књиѿа исѿѿоријској садржаја* (исто, стр. 409).

19 С. Л. Лазић, нав. дело, стр. 3.

20 Нпр. Владимир Ђоровић, *Хисѿѿорија Босне*, Београд, 1940.

21 Нпр. Борислав Пекић, у књизи *Сенѿѿименѿѿална ѿовесѿѿ Бриѿѿанској царсѿѿѿва* (Београд, 1992); „Повест о настанку и развоју српске заставе почиње у дубокој старини, будући да први наговештај о постојању некакве српске заставе сеже у 11. век и доба владавине поменутог српског краља Михаила Војислављевића“, Ђакоп Ненад М. Јовановић, *Грбови, засѿѿаве и химне у исѿѿѿорији Србије*, Београд, 2010, стр. 115; „Прича о Београду је повест о граду којег, кроз векове, сви освајачи хоће само за себе и зато га сви прво руше, а потом подижу, најчешће из пепела“, Светлана Велмар-Јанковић, *Кайѿѿѿ Балкана. Брзи водич кроз ѿрошлѿсѿѿ Беѿѿрада*, Београд, 2011, стр. 9.

Изрази *историографија*, *реџорика историје* и *писање историје* овде ће се користити као синоними²².

У свом „авантуристичко-образовном“ роману *Продавница историје: Аванџуре младог историчара* (2010), амерички историчар Џон Фредерик Мекдоналд (John Frederick MacDonald, *1941), професор историје на Универзитету североисточног Илиноиса у Чикагу и колекционар историјских филмова, дао је веома занимљиву дефиницију историје у односу на релацију догађај–сведочанство–историчар: „На почетку беше догађај, убрзо праћен сведочанством које га је забележило. Тако се родила историја. Једино је недостајао историчар, учењак који ће открити сведочанство и јавити свету о његовом значају“.²³ Ова дефиниција добро се слаже са констатацијом француских историчара Шарла Виктора Ланглоа (Charles-Victor Langlois, 1863–1929) и Шарла Сењобоса (Charles Seignobos, 1854–1942) да је постојање докумената кључни услов за постојање историјске науке: „Историју чине документи. Документи су трагови мисли и дела људи из прошлости. Мисли и дела људи остављају мало видљивих трагова, и ови трагови, када се и јаве, ретко трају: довољан је само један несретан тренутак да буду избрисани. Свака мисао и свако дело који нису оставили трагове, директне или индиректне, или чији су видљиви трагови нестали, изгубљени су у историји, као да никада нису постојали. Без докумената, огромни периоди протекли у историји човечанства заувек су остали непознати. Документе ништа не може да замени: без докумената, нема ни историје“.²⁴ Међутим, како нас подсећа професор Милорад Екмечић, чувени француски историчар и свакако један од најзначајнијих светских историчара XX века Лисјен Февр узимао је условљеност историографије писаним изворима, тај документарни императив, у најмању руку *cum grano salis*, те пише да се „историја, без сумње, прави на основу писаних докумената, када их има“, али да се она „може и мора правити и без писаних докумената, ако их нема. Користи се све што ингениозност историчара дозвољава да би произвео свој мед у недостатку уобичајених цветова (...) Једном речју историја се прави помоћу свега што је

22 Jack H. Hexter, „The Rhetoric of History”, *History and Theory*, vol. 6, no. 1, Wesleyan University 1967, p. 3; Исти чланак прештампан је у далеко широј верзији и у Jack H. Hexter, „The Rhetoric of History”, *Doing History*, Bloomington/London, 1971, p. 15.

23 John Frederick MacDonald, *The History Shoppe: The Adventures of a Young Historian*, 2009, p. 5; Мекдоналд је 2010. године објавио и наставак овог романа под насловом *The Code of Clio*.

24 Charles-Victor Langlois/Charles Seignobos, *Introduction aux études historiques*, Paris, 1898, p. 13.

својствено човеку, служи човеку, изражава човека, представља присуство, активности, склоности и начине да се буде човек“. Све се то чини да би се остварио идеал „стварања огромне мреже солидарности и узајамне помоћи да компензује одсуство писаног документа“.²⁵

Међутим, са хришћанске стране гледано, не можемо прихватити да је било какав догађај, било какво дело постојало пре Бога, праузрока света, „Творца неба и земље и свега видљивог и невидљивог“ (Чл. 1 Символа вере). Презумпција вечности и нестворености Бога и његова егзистенција изван категорија времена и простора основ је хришћанског веровања. Христос, „Реч“ или „*λογος*“, како га зове Свети Јован Богослов у свом *Јеванђељу*, „беше у почетку, и беше у Бога, и Бог беше Реч“. „Све је кроз Њу постало, и без Ње ништа није постало што је постало“ (Јн 1.1–3). Он, Христос је „Јединородан, од Оца рођен пре свих векова; Светлост од Светлости, Бог истинити од Бога истинитог, рођен, не створен, једносуштан са Оцем, кроз кога је све постало“ (Чл. 2 Символа вере). И *Јеванђеље њо Јовану* и *Никејско-цариградски символ вере* подједнако нам указују на вечност, односно савечност Логоса Богу,²⁶ јер Син постоји одувек заједно са Оцем и постојање Бога без Сина је немогуће.²⁷ Божанске енергије, нестворене и беспочетне, представљају Божанско деловање у свету, деловање које је, за разлику од човеку непознатљиве Божанске суштине, приступно човеку.²⁸ Прихвативши овакве претпоставке сопствене религиозности, ми можемо прихватити само хришћанско поимање историје, које почетак историје види у Божанском стварању света ни из чега, описано у Првој књизи Мојсијевој (Пост. 1–2).

Овде нећемо залазити дубље у односе тзв. креационистичке теорије у стварању света и човека, какву заступају јудаизам, хришћанство и ислам, три највеће монотеистичке религије света, као и још неке религије, и тзв. еволуционистичке теорије настанка света и човека. О еволуционизму и дарвинизму биће овде касније више речи, али због једног другог разлога, разлога злоупотребе ових научних теорија у сврхе потпоре и правдања

25 Lucien Febvre, *Combats pour l'Histoire*, Paris, 1992, pp. 487–488; Прев. у Лисјен Февр, *Борба за историју*, Београд, 2004, стр.86–87 и М. Јевтић, *Историчари*, стр. 13.

26 Архиепископ Аверкије (Таушев), *Православно тумачење Нове заветне*, Београд, 2006, стр. 42; Архимандрит Фирмилијан, *Тумачење Јеванђеља са беседама*, Линц, 2003, стр. 442.

27 Ј. Зизјулас, *Догматске теме*, стр. 55.

28 Јован Брија, *Речник православне теологије*, Београд, 1999, стр.149–142; Панајотис Христу, *Тајна Бога / Тајна човека*, Београд, 1999, стр. 46–53.

расистичких теорија и идеологија. Супротности ставова еволуционизма и хришћанства по питању стварања света и човека често се и на Западу, па и код нас, од стране атеизму наклоњених научника, доводе на ниво лажне супротстављености и међусобне искључивости науке и религије уопште.

Овде свакако треба поменути да, с једне стране, данас има све више научника, пре свега биолога, који разоткривају лажне поставке теорије еволуције и дарвинизма и пропагирају креационистичке теорије, попут архитекте и инжењера Хенрија Медисона Мориса (1918–2006), молекуларног биолога др Џонатана Велса (*1948) или нуклеарног физичара, припадника Адвентистичке цркве др Роберта В. Центрија (*1933). Са друге стране, у хришћанству данас преовлађују мишљења која нимало нису супротстављена научним постулатима, а која се, када је у питању стварање света и човека, често потпуно погрешно називају „еволуционим креационизмом“. Мали број хришћанских теолога заиста и покушава да докаже да су еволуционизам и хришћанска теологија у потпуном складу. Већи део њих заправо само тврди да неидеологизована наука и њени научни постулати нису у супротности са хришћанством, те да креационистичка теорија о стварању света и човека заправо и није негирана научним резултатима.

Мислим да је по овом питању довољно рећи само неколико чињеница. Наука је била прихваћена у хришћанству још од времена Светих отаца, те се, барем православно хришћанство одувек супротстављало само лажима и ненаучним конструкцијама уметаним у науку злоупотребе ради, а не науци самој по себи. Заоштравање наводног сукоба између науке и религије, односно између науке и креационистичке теорије умногоме има везе с једне стране са фундаменталистичким приступом Римокатоличке цркве, која се, не заборавимо то никада, још у XI веку одвојила од православља, као и са фундаментализмом протестантских цркава и покрета, који су се од XVI века одвајали од Римокатоличке цркве и „реформисали“ у погрешном правцу, не враћајући се изворном православљу већ стварајући неку своју верзију хришћанства, у много чему усиљено либералног а у много чему неразумно рестриктивног. Рефлектовање тих сукоба на однос православног хришћанства и науке, не само да је неприродно већ временом поприма и врло негативне последице. Западни креационизам, све чешће тумачен и од стране православних као „милитантни креационизам“, као што су и протестантско, пре свега адвентистичко, буквалистичко тумачење Светог писма, крајње је стран православљу. Свето писмо је књига која представља примарни, фундаментални писани извор и литературу хришћанске религије и теолошке науке. Оно представља извор и литературу за многе друге, пре свега друштвене, односно тзв. хуманистичке науке,

попут историје, социологије, психологије, али се у њему налазе и многобројни подаци драгоцени за природне науке. Никако се не сме сметнути с ума ни огромна вредност Светог писма за уметности – ликовну уметност, књижевност, музику... О томе да је Свето писмо темељна књига у животу сваког хришћанина не треба ни говорити.

Иако је Свето писмо свакако најважнија књига коју хришћани треба да прочитају, то никако не сме да буде и једина књига коју ће прочитати, што нам се из нпр. милитантне адвентистичке дигности често намеће као закључак. Иако су научне и егзистенцијалистичке вредности Библије неспорне, она се не сме користити и тумачити као апсолутни приручник за сваку науку. О томе је често писао и протојереј-ставрофор проф. др Лазар Милин (1914–2001), дугогодишњи професор апологетике на београдском Богословском факултету.²⁹ Колико се у креационистичкој теорији мора водити рачуна о метафорама, поетском језику Библије, филолошким моментима, то је већ тема која надилази димензије овог рада. Нити је наука супротстављена хришћанству, осим онда када пређе границе науке и постане милитантна идеологија, нити је хришћанство, барем не изворно, православно хришћанство, чијем корпусу припадамо и ми Срби, противник науке, осим у оним случајевима када наука постане квазинаука и служи оправдању атеистичких и радикалних идеологија, попут расизма, марксизма или нацизма. Међусобно сукобљавање науке, којој припада и теологија, и вере, која се и сама заснива на науци чије је име теологија, а која користи резултате многих других друштвених и природних наука, увек долази од стране оних који заиста не припадају ни науци ни вери и у нечасност њихових намера данас више нема ни трунке сумње.

29 В. Срећко Петровић, „Библијски креационизам у Православној цркви“, *Каленић*, Година XXXI, Број 5 (185), Крагујевац, 2009, стр. 12–15.

Чувар сећања

У грчкој митологији муза Клио (грч. Κλειώ, лат. Clio) била је заштитница историје и јуначке, епске поезије. Богиња Клио једна је од девет муза (Μοῦσαι), кћери грчког врховног бога Зевса (Ζεὺς) и титанке Мнемосине (Μνημοσύνη). Мнемосина је била кћер примордијалних јелинских дожанстава Геје, богиње земље, и њеног сина Урана, бога неба, или можда Етра, бога светлости.³⁰ Била је богиња поезије, уметности и науке, али и богиња времена и персонификације памћења, односно сећања. Сматрана је за проналазача језика и речи, и заштитницу усмене историјске и митолошке традиције. Мнемосина је са својим љубавником Зевсом провела девет страсних ноћи на својој планини Елефтери и родила му девет муза, међу којима је и Клио.

Мнемосина је управљала у читавој Јелади чувеним Трофонијевим пророчиштем у Ливадији (Λιβαδειά, Λειβαδιά, Λεβαδειά), подно Парнаса, на западу Беотије. У пророчишту су се налазили извори двеју река: Лете (грч. Λήθη), реке заборавља, познате и као Река немара (αμελής ποταμός), и Мнемосине, реке сећања. Река Лета добила је име по истоименој демони, персонификацији заборавља, заборавности, прикривања и несвесности, ћерки Ериде, (грч. Ἐριδα, Ἐρίς)³¹ богиње раздора која је подстицала завидност, ратове и борбе, а у најблажем случају такмичарски дух. Хесиод у *Теоџонијама* поред Лете помиње и друге Еридине потомке, који су, осим

30 Етар или Етер (грч. Αἴθρ), по Хесиоду син Ереба (грч. Ἐρεβος), бога вечне таме и богиње ноћи Нукте или Никте (грч. Νύξ). Представља персонификацију ваздуха из кога долази светлост, али се поистовећује и са читавим небом. Сматран је и светским духом од кога потиче читав живот.

31 У римској митологији Дискордија. Еридина супротност је богиња Хармонија (Ἀρμονία), богиња равнотеже и склада, чији је римски пандан Конкордија (Concordia).

Хизминеје (Борба), Малхеје (Битка), Амфилогије (Расправа), Хоркое (Заклетва) и Пона (Рад), све саме персонификације зла и патње: Алгеја (Бол), Андроктазија (Клање), Ата (Лудост), Дисномија (Безакоње), Лима (Глад), Фонеа (Убиство), Никеја (Свађа), Псеудеја (Лаж).

Према легенди, посетиоци овог Трофонијевог пророчишта морали су прво да пију са извора Лете, како би заборавили све што су до тада знали, а потом да пију са извора Мнемосине, да би се трајно сећали онога што су видели у светилишту. Мнемосина и Лета су, како пише Вергилије, текле и кроз подземни свет Хад (грч. *Ήιδης*), као и још пет Адских река: Стикс (река мржње), Ахерон (река туге и бола), Кокитус (река плача и јадиковања), Еридан (река хладноће) и Флегетон (Парифлегетон, река ватре). Душе које су могле да буду реинкарниране у ново тело, морале су да пију воду из Лете, како би заборавиле своје патње у претходном животу и тако биле спремне за нови. О њој римски песник Вергилије (I век пре Хр.) у *Енејиди* пише:

„Душе, којим судбина одређује друга тела,
на таласима реке Лете
мироносну воду и дуги заборав пију“³²

Диодор Сицилијски (I век пре Хр.) је име *Κλειώ* повезивао са именицом *κλεως* (слова)³³, што је било сасвим у складу са мишљу да *само записано слово остаје* (лат. *„Vox audita perit, litera scripta manet“* – „Изговорена реч нестаје, записано слово остаје“). Други су пак њено име повезивали са именицом *ἱλასник*, што је опет било у складу са мишљу да је историја *ἱλასница сῆарине* (лат. *nuntia vetustatis*).³⁴

Псеудо-Аполодор је писао о томе како је *Афродитија* казнила *Клио* због њене љубавне везе са *Агонисом*, *иако ишћо ју је осудила на љубав йрема човеку* – македонском краљу *Пиреју*. *Из иће љубави родио им се син Хијакинћи* (*Ύακινθος*).³⁵ Грчки песник Ликимније, у V веку пре Христа, пише да је *син Клио и Пиреја био Хименеј (Химен), бој свадби и свадбених йесама*.³⁶

32 Publius Vergilius Maro, *Aeneidos*, VI, 713–715.

33 Διοδώρου του Σικελιώτου, *Βιβλιοθηκης ιστορικης τα σωζόμενα*, 4.7.1.

34 Хефест, бог ватре и ковачког заната био је познат и као *Ανγέλος Αθανατων*, гласник богова, *Ανγέλος Μακαρων*, гласник благословених, или *Αθανατος Διακτορος*, бесмртни водич.

35 Απολλόδωρος, *Βιβλιοθήκη*, Α.3.3.

36 *Λικύμνιος*, 768.

О Клио као музи епске поезије певао је још у V веку пре Христа и највећи грчки лиричар Пиндар.³⁷ У *Фраиментима* грчког песника Бахилида (II век пре Хр.) Клио се истиче, пре свега, као муза јуначке поезије. „Певај Клио, даваоче сласти!“, узвикује Бахилид и моли Клио, „краљицу песме“, да му као песнику „усмери мисли“. Бахилид пева и о томе како *када Клио улије њезију у њејову душу, тамо бива радосиј у стиховима*.³⁸

Римски песник Стације (I век) певао је о „незаборавној Клио, чувару свих прошлих времена и сећања на та времена“³⁹, док његов савременик Гај Валерије Флак пева о томе како „Клио има моћ да познаје срца богова и начине на које ствари бивају“.⁴⁰

Корнелије Тацит (56–117) је задатак историје тумачио у сасвим херодотском маниру *објективности* и *чувања људских дела од заборава*: „Praecipuum munus annalium reor, ne virtutes sileantur utque pravis dictis factisque ex posteritate et infamia metus sit“ [„Мислим да је главни задатак историје да се врлине не прећуте, а зле мисли и зла дела да стрепе од срамоте пред потомцима“].⁴¹ Сам Тацит, и поред свог труда, није увек био сасвим доследан овим историографским убеђењима. Није увек успевао да пише „sine ira et studio“ [„без мржње и наклоности“],⁴² али то није засметало да се и данас сматра „највећим и најславнијим римским историчарем“ *једнаким, ако не и бољим од Тукидиде, највећеј сценографској историчара и једним од најзначајнијих међу људима од њера свих времена*.⁴³ Плиније Млађи (Gaius Plinius Caecilius Secundus, 63–113), Тацитов савременик и пријатељ, у једном од својих писама Тациту пише: „Предвиђам, а моја предвиђања су обично добра, да ће твоје историје бити бесмртне“.⁴⁴

Вечити песимиста и према свему живом малеволентни Артур Шопенхауер, који није имао лепе речи ни за једну жену, па ни за своју рођену мајку, није имао лепе речи ни за Клио. Тврдио је да је Клио „муза историје,

37 Пиндарос, *Немезоники*, 3.10 и 82ff.

38 Bacchylides, *Fragmenta*, 3 и 12–13.

39 Publius Papinius Statius, *Thebaid*, 10.630.

40 Gaius Valerius Flaccus, *Argonautica*, 3.15.

41 Cornelius Tacitus, *Annales*, 3.65 (превод на срп. Корнелије Тацит, *Анали*, СКЗ, Београд, 1970).

42 Cornelius Tacitus, *Annales*, 1.1.

43 „Probably the greatest historian and one of the greatest prose stylists who wrote in the Latin language“, Alexander Hugh McDonald, *Tacitus, Roman historian*, Encyclopaedia Britannica (<http://www.britannica.com/biography/Tacitus-Roman-historian>).

44 Gaius Plinius Caecilius Secundus, *Epistularum libri decem*, Liber VII, 33.1.

темељно заражена лажима, као улична проститутка сифилисом⁴⁵. Управо је хришћанско поимање историје то које је спасло Клио овог „шопенхауеровског статуса“, вратило јој снагу истинитости и дало јој смисао постојања. Наравно да је хришћанство више „веровало“ јелинским панегирицима написаним у славу Клио но мизогеном човеку који је живот проживео без иједног пријатеља, верујући да је божанска творевина – свет, најгори од свих могућих светова. „Крштење“ је спасло Шопенхауерову Клио, као што је и Господ спасао прељубницу од каменовања (Јов. 8.1–11). Међутим, ово „крштење“, које се одвијало вековима, на то морамо добро обратити пажњу, процес је који још увек траје, процес који мора да се обнавља, као што се крштење и обнавља евхаристијом.⁴⁶

45 Michael Farrell, *Looking Into Special Education: A Synthesis of Key Themes and Concepts*, New York, 2014, p. 2.

46 Евхаристија (грч. εὐχαριστία = благодарење, захвалност) = причешће (учешће, општење, заједница), једна од две најважније хришћанске Свете тајне, коју је установио сам Исус Христос на Тајној вечери.

Садржај

Предговор аутора: Вечност као права мера историје	9
Рођење Клио	15
Чувар сећања	25
Живот Клио	29
Борба за историју	56
Како разбудити уснулу принцезу?	97
Српски <i>критици</i> и други <i>историци</i>	102
Историја и псеудоисторија	117
Од „паметарнице“ до „распаметарнице“	133
Смрт Клио	145
Васкрсење Клио	166
Има ли историја крај?	207
Уграби вечност!	217
Вера у Васкрсење	221
Љубав, вера и нада	226
Синдром Вероникиног вела	235
Колективна амнезија	253
Лепота истине	280
Егзистенцијалне вертикале	340
Уместо поговора: <i>Ешафот</i> или <i>есхатон</i> ?	361

Х в а л а
Јелени Мандић,
Љубинки Гавран
и Оливери Шарановић

* * *

Посебно хвала
мојој Мили
и мојој Снежани

* * *

Вредном научнику и истраживачу,
и великом борцу за истину и правду,
г. Милославу Самарџићу,
неизмерно хвала на саветима,
помоћи и подршци

Никола Гиљен
КРШТЕЊЕ КЛИО

ИЛИ

КАКО РАЗБУДИТИ УСНУЛУ ПРИНЦЕЗУ?
Оглед о православној философији историје

За издавача
Дијана Дерета

Лектура и коректура
Смиља Богдановић

Ликовно-графичка опрема
Марина Славковић

Прво ДЕРЕТИНО издање

ISBN 978-86-6457-197-5

Тираж
1000 примерака

Београд 2018.

Издавач / Штампан / Пласман
ДЕРЕТА доо
Владимира Роловића 94а, 11030 Београд
тел./факс: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Књижара ДЕРЕТА
Кнез Михаилова 46, тел.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

930.1

27-1

ГИЉЕН, Никола, 1971–

Крштење Клио или Како разбудити уснулу принцезу? : оглед о православној философији историје / Никола Гиљен. – 1. Деретино изд. – Београд : Дерета, 2018 (Београд : Дерета). – 379 стр. ; 24 см. – (Библиотека Историјска мерења)

Тираж 1.000. – Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-6457-197-5

а) Филозофија историје б) Хришћанска филозофија

COBISS.SR-ID 267573772